

Irak Türkmen Türkçesinde Eskicil Fiiller

Hamdi Lateef KHAİRULLAH*
(Kerkük)

Özet: Irak Türkmenleri, Orta Asya'dan göç eden Oğuzlardır. Irak Türkmen Türkçesi, Batı Türkçesinin (Oğuz grubu) doğu yöresinde (Azerbaycan Türkçesi) yer alan ağızlar topluluğuna girer. Prof. Dr. Ahmet Bican Ercilasun, Doğu Oğuz grubunu; Kuzey, Orta ve Güney olmak üzere üçe ayırmaktadır. Van gölünün güneyinden geçen bir hattın, Doğu Oğuz grubunun orta ve güney bölgelerini birbirinden ayırdığını belirtmektedir. Bu durumda Diyarbakır, Urfa, Mardin ve Hakkari illeriyle Türkmen Türkçesi ve Güney Azerbaycan'daki bazı ağızlar, bir bütün teşkil etmekte ve doğu Oğuz grubunun güney kanadını oluşturmaktadır (Ercilasun, 1992: 117). Irak Türkmen Türkçesi sadece konuşma dili olarak kullanılmaktadır. Bu konuşma dili, Azerbaycan Türkçesi ve Güneydoğu Anadolu sahasındaki konuşma diline çok yakındır. Yazı diline gelince Türkiye Türkçesi kullanılmaktadır. Irak Türkmenleri 1. Dünya savaşından sonra Türklük âleminde ayrılmışlardır. O tarihten bu yana en büyük bir baskı ve soykırıma uğramışlardır. Dillerini unutturmak için ana dilleriyle eğitim görmeleri yasaklanmıştır. Buna rağmen Türkmenler, dillerini, gelenek ve göreneklerini koruyabilmişlerdir. Irak Türkmen Türkçesi Anadolu ağızlarının bir uzantısı olup, zengin bir halk bilimine sahiptir. Türkmen ağız, az işlenmesine karşın önemini hiç kaybetmemiştir. Şimdiye kadar duruluğunu ve temizliğini koruyabilmiş ve koruyacaktır. Doğu Oğuz grubunun güney kanadında yer alan Irak Türkmen Türkçesi, kendine özgü ses ve biçim özellikleriyle birlikte yazı dilinden farklı olarak bünyesinde eskicil sözcükleri yaşatmaktadır. Bu sözcüklerin bir kısmı ses, bir kısmı anlam değişimine uğramış, bir kısmı ise herhangi bir ses değişimine uğramadan olduğu gibi korunmuştur.

* Doç. Dr., Kerkük Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, hamdi@uokirkuk.edu.iq

Anahtar sözcükler: Irak Türkmenleri, Irak Türkmen Türkçesi, Oğuz grubu, Doğu Oğuzca, eskicil fiiller

Abstract: Iraqi Turkmen are the Oghuzs who immigrated from Central Asia. Iraqi Turkmen Turkish is included in the group of dialects in the eastern region (Azerbaijan Turkish) of Western Turkish Oguz community. Prof. Dr. Ahmet Bican Ercilasun divides the Eastern Oghuz group into three groups: North, Central and South. A line that passes south of Lake Van distinguishes between the central and southern regions of the Eastern Oguz group. In this case, Diyarbakir, Urfa, Mardin and Hakkari provinces, Turkmen Turkish and some dialects in South Azerbaijan form a whole and constitute the southern wing of the eastern Oghuz group (Ercilasun, 1992: 117). Iraqi Turkmen are used only Turkish as a spoken language. This spoken language is very close to Azerbaijan Turkish and the spoken language in Southeastern Anatolia. As for the language of writing, Turkish language is used. Iraqi Turkmen left the Turkish realm after the First World War. Since then, they have been subjected to the greatest pressure and genocide. To make them forget their tongues they are prohibited from studying in their mother tongue. Despite this, Turkmen were able to preserve their language, traditions and customs. Iraqi Turkmen Turkish is an extension of Anatolian dialects and has a rich folklore. The Turkmen dialect has never lost its significance, although it has been little processed. Until now it has been able and will preserve its clarity and cleanliness. Iraqi Turkmen Turkish, located in the southern wing of the Eastern Oghuz group, has its own phonetic and morphological features and different written language as well as its old words. Some of these words have changed in sound, some have changed in meaning and some have been preserved without any sound change.

Keywords: Iraqi Turkmen, Iraqi Turkmen Turkish, Oghuz group, Eastern Oghuz, old verbs

Giriş

Türkmenler, Irak'a Emeviler ve Abbasiler döneminde gruplar hâlinde getirilip yerleştirilmiştir. Büyük Selçuklu ve Osmanlı Devleti zamanında ise daha büyük gruplar hâlinde bu bölgeye gelmeye yerleşmeye devam etmişlerdir. Türkmenler, kuzeybatıdan güneydoğuya bir şerit hâlinde

uzanan bir bölge üzerinde yerleşmişlerdir. Musul şehrinin kuzeybatısında bulunan Telafer ilçesi, Irak'ta Türkmen sahasının başlangıç noktasıdır. Türkmeneli, Telafer ilçesi, Musul ve yöresinde bulunan Türkmen köyleri, Erbil şehri ve Altinköprü olmak üzere, Türkmen sahası Kerkük civarında genişler. Bu şerit Bayat boyunu da içine almak suretiyle Bağdat'ın güneydoğusunda bulunan Bedre'ye kadar uzanır (Hürmüzlü, 2003: 11-17). Türkmeneli, Türklüğün ve İslamiyetin ilk geçiş kapısıdır. Anadolu'ya gelen Türkler, Türkmeneli'den geçmişlerdir. Bu sebeple zengin bir kültür kalıntısının izlerini taşırlar. Irak Türkmen Türkçesi, sadece konuşma dili olarak kullanılır. Bu konuşma dili Azerbaycan Türkçesi ve güneydoğu sahasındaki konuşma diline çok yakın olan bir Türkçedir.

Çalışmamıza konu olan Irak Türkmen Türkçesinde eskicil fiiller, Musul'a bağlı Telafer ilçesi, Evgenni köyü, Kerkük şehri, Beşir ve Bayat köylerinde yaşayan Türkmen ağızlarından derlenmiştir. Eskicil olduğu düşünülen sözcükler Eski Türkçe kaynaklarda tanıklanmış; varsa ses, şekil veya anlam değişimleri de gösterilmiştir.

Bu çalışmada ele alınan eskicil sözcüklerin standart Türkiye Türkçesine göre eskicil olduğunu belirtmek isteriz. Ayrıca eskicilik meselesinin tartışması için bk (Ölmez, 2003)

Irak Türkmen Türkçesinde Eskicil Fiiller

acığlan- "kızmak, üzülmek"; ET -; DLT -; KB -, Hrz. KE *açığlan-* "üzülmek, acı duymak; sinirlenmek, öfkelenmek" (Ata, 1997: 3b); Çağ. AL *açığlan-* "acınmak, mazuluma marhamet etmek" (Kaçalın, 2011: 893); Kıp. CC -, sadece *açırgamağ* "üzülme, pişman olma" (Argunşah, Güner, 2015: 414).

Krş. Kaz. *aşuwlan-* "sinirlenmek, kızmak" (Shnitnikov, 1966: 33b); Kırğ. *aççulan-* "1. hiddetlenmek, kızmak, öfkelenmek; 2. sövmek; haşlanmak" (Yudahin, 1998: 7a); Y.Uyg. *aççığlan-* ~ *aççıgli-* "kızmak, öfkelenmek" (Necipoviç, 2008: 2b).

āğırsan- "üşenmek"; ET-; DLT -; KB -; Hrzm. NF *agırsın-* "(iş) ağır, güç zor gelmek, ağrına, zoruna gitmek" (Ata, 1998: 8a); Çağ. -; Kıp. -.Irak Türkmencesinde fiilin +*san-* ile *agırsan-* versiyonu görülür.

apar- "götürmek, alıp götürmek"; ET -; DLT -; KB -; Hrzm. KE *apar-* "ayırarak" (Ata, 1997: 29a); Çağ. ŞSL *apar-* "götürüvermek, alıp varmak, aşırarak" (Buhārī, 1298: 3a); Kıp. -. bk. (Ölmez, 2009: 232)

balala-(*bala+la-*) "insan dışındaki canlı varlıklar için yavru doğurmak"; ET -; DLT *balala-* "yavrulamak" (Kaçalın, 2019: 94); Hrzm. ME *balala-* "yavrulamak" (Yüce, 2014: 97b); Çağ. AL *balala-* "kuş veya başka hayvan yavrulamak" (Kaçalın, 2011: 906). Kıp. CC -; TZ *balala-* "doğurmak, yavrulamak" (Atalay, 1945: 147b). Ayrıntılı bilgi için bk. (ED, 342b)

döz- "tahammül etmek, dayanmak"; ET -; DLT *töz-*: *er tumluğka tözdi* Kırçak lehçesinde "Adam soğuktan üşüyüp acıktı (hışıya)". (Kaçalın, 2019: 490); Hrzm. NF *töz-* "dayanmak, tahammül etmek" (Ata, 1998: 432a); Çağ. HBD *töz-* "tahammül etmek" (Yıldırım, 2010: 306a); Kıp. CC *töz-* "dayanmak, tahammül etmek, sabretmek; zulüm görmek" (Argunşah, Güner, 2015: 850), GT *töz-* "sabır ve tahammül etmek" (Karamanlıoğlu, 1978: 378b). Kelime başındaki /t/ ünsüzü /d/ye değişmiştir. Ayrıntılı bilgi ve kelimenin çağdaş Türk dillerindeki şekilleri için bk. (ESTY, 1978, 272).

hökür- "yüksek sesle ağlamak"; ET -; DLT -, KB -; Hrzm. ME *ögür-* "ağlamak" (Yüce, 2014:166a); Çağ. AL *ögür-* I "yüksek sesle dengesiz, karışık ağlamak" (Kaçalın, 2011:984); Kıp. CC *ögür-* "öğürmek" (Argunşah, Güner, 2015: 793). Kelimenin başında /h/ ünsüzü türemiş,/g/ünsüzü /k/ye değişmiştir.

iban- ~ **yuban-** "gecikmek, oyalanmak"; ET -; DLT *yopan-*: *er iştin yopandı* "Adam işle ilgilenmedi, lakayt kaldı (ağfala). *yopanur yopanmak* (Kaçalın ve Ölmez, 2019: 600); Hrzm. HŞ *yupan-* "çekinmek, korkmak" (Hacıeminoğlu, 2000: 967), Hacıeminoğlu'nun HŞ'de p'li okuduğu bu kelimeyi Clauson /b/ ile *yuban-* şeklinde okuyarak "ihmal

etmek" anlamını vermiştir (ED, 1972: 878b), MN *yupan-* "kendisini teskin etmek" (Sertkaya, 1968: 874), Çağ. ŞT -, sadece *yupat-* "oyalamak" (Ölmez, 1996: 484a); Kıp CC *yuban-* "bahane göstermek, ihmal etmek, savsaklamak" (Argunşah, Güner, 2015: 896). Kelimenin başındaki /y-/ ünsüzü konusunda bk. T. Tekin (TDA, 4, 1994: 51-66).

ibin- "ıslanmak"; ET-, sadece *yübük* "nemli, rutubet" (ED, 1972: 875b); DLT-, sadece *yipe* "Oğuzc lehçesinde "yaş ve ıslak olan her şey (rağb, nadiy)" (Kaçalın ve Ölmez, 2019: 596); Hrzm. -; Çağ. -; Kıp. CC -; sadece *yibit-* "ıslatmak, nemlendirmek, ıslatarak yumuşatmak" (Argunşah, Güner, 2015:891); krş. I.Trkm.T. *ibit-* "ıslatmak, ıslatarak yumuşatmak". Kelimenin başındaki /y-/ ünsüzü konusunda bk. T. Tekin (TDA, 4, 1994: 51-66).

ķop- "çabuk koşmak, kaçmak"; ET *ķop-* "yükselmek, kalkmak" (ED, 1972: 380a); DLT *ķop-* "(kuş vb..) kalkmak, havalanmak; (insan için) ayağa kalkmak" (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014: 728); Hrzm. KE *ķop-* "kalkmak, yükselmek" (Ata, 1997: 371b); Çağ. MK *ķop-* "kalkmak, yükselmek" (Ölmez, 1993: 480a); Kıp. CC *ķop-* "yerinden kalkmak, yeniden dirilmek" (Argunşah, Güner, 2015: 751), BM *ķop-* "toz ve benzerinin yükselmesi" (Zajaczkowski, 1954: 67).

oğurla- "çalmak, hırsızlık etmek"; ET *oğurla-* "çalmak, aşırarak, hırsızlık etmek" (ED, 1972: 94a); DLT *oğrıla- ~ oğurla-* "çalmak" (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014: 771); Hrzm. NF *oğurla-* "çalmak, hırsızlık etmek" (Ata, 1998: 320a); Çağ. SD *oğurla-* "çalmak" (Eraslan,1999: 545a); Kıp. Kİ *oğurla-* "çalmak, sirkat etmek" (Caferoğlu, 1931: 61).

ohşsa- {Tel., Beş., Bay.} "okşamak; benzemek"; ET *ohşsa-* "benzemek" (ED, 1972: 97a); DLT *ohşsa-* I "benzemek" (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014: 780); Hrzm. NF *ohşsa-* I "benzemek" (Ata, 1998: 320a); Çağ. SD *ohşsa-* "benzemek" (Eraslan,1999: 545a); Kıp. CC *ohşsaşı* "benzer, benzeyen, benzerlik" (Argunşah, Güner, 2015: 784), TZ *okşsa-* "benzemek; okşamak" (Atalay, 1945: 221a).

sayra- (Emr.) "ötmek"; ET -; krş. DLT *sayra-* "ötmek" (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014: 812); Hrm. KE *sayra-* "ötmek, şakımak" (Ata, 1997: 541a); Çağ. ŞHD *sayra-* "ötmek, şakımak" (Karasoy, 1998: 601b); Kıp. TZ *sayra-* "kuş ötmek" (Atalay, 1945: 234b).

sin- "kırılmak"; ET *sin-* "kırılmak" (ED, 1972: 833b); DLT *sin-* "kırılmak" (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014:819); Hrm. MM *sin-* "kırılmak" (Toparlı, Argunşah, 2014: 254b); Çağ. HBD *sin-* "kırılmak, bozulmak" (Yıldırım, 2010: 297a); Kıp. CC *sin-* "kırılmak, parçalanmak" (Argunşah, Güner, 2015: 812), GT *sin-* "kırılmak" (Karamanlıoğlu, 1978: 357a). Ayrıca krş. (Anadolu ağızları için) Ölmez, (2009, 270); A. Tietze, (2019, 7. c., s. 318).

sınh- (sı-n-ıh-) "güçsüz duruma düşmek, solmak"; ET -; DLT -, KB -; Hrm. İML *sınık-* "zorla kırılmak" (Battal, 1934: 62a); Çağ. ŞSL *sınık-* "kırılmak, bozulmak, dermansız olmak" (Buhārī, 1298: 200a), ayrıca Çağatayca -ık fiilden fiil yapım eki için bk. (Ersin, 2009: 478); Kıp. -. Kelimede /k/ ünsüzü /h/ye değişmiştir.

tünül- "atlamak, zıplamak, sıçramak"; ED *tünül-* "ümitsizliğe kapılmak, ümidini kesmek" (1972: 521b); DLT *tünül-* "ümit kesmek" (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014: 909); Hrm. -; Çağ. AL *tönül-* ~ *tünül-* "feragat etmek, nevmi olmak" (Kaçalın, 2011: 1027); Kıp. TZ *tünül-* "ümitsizliğe düşmek" (Atalay, 1945: 266b); krş. Kaz. *tünül-* "umudunu kesmek, inancını kaybetmek, ümitsizlenmek" (Oba, 2019: 393); Kırğ. *tünül-* "vazgeçmek, yüz çevirmek, ebedi olarak vedalaşmak; umudu kesmek" (Yudahin, 2011: 771a). Kelimenin anlamı değişmiştir.

tütüz- "iyice yanmamış ateşten aralıklı olarak gaz karışımı duman çıkmak "; ET *tütüz-* "tüttürmek" (Eraslan, 2012: 615a); DLT -, sadece *tütit-* "(ateş, duman) tüttürmek" (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014: 913); Hrm. NF *tütüz-* "koku vermek için bir şeyi yakıp tütsülemek" (Ata, 1998: 443b); Çağ. -; Kıp. TZ *tütüz-* "buğulatmak" (Atalay, 1945: 267b). Kelimenin kökeni için bk. ED, 463a, OTWF (Erdal, 1991: 758).

ut- "yenmek, kazanmak; yutmak"; ET *ut-* "yenmek" (ED, 1972: 38b); DLT *ut-* "yenmek, galip gelmek" (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014: 925); Hrzm. İML *ut-* "kumarda kazanmak, yenmek" (Battal, 1934: 81a); Çağ. ŞSL *ut-* "Toz koparmak; galip muzaffer olmak, yenmek" (Buhārī, 1298: 25a); Kıp. Kİ *ut-* "kazanmak" (Caferoğlu, 1931: 113).

utuz- "oyunda veya kumarda kaybetmek"; ET *utuz-* "yenilmek" (ED, 1972: 74b); DLT -, KB -; Hrzm. -; Çağ. AL *utkuz* "ütülmek, yenilmek" (Kaçalın, 2011: 1032); Kıp. TZ *utuz-* "ziyan etmek, yutulmak, ütülmek" (Atalay, 1945: 271b).

yırla- {Tel., Emr.} "şarkı söylemek"; Uyg. *yır ~ ır* "şarkı, türkü, müzik" < AT **īr*, *yırla-* ~ *ırla-* "şarkı, türkü söylemek" < ? AT **īrla-* (Tekin, 1994: 55); ED *ırla-* "şarkı söylemek" (1972: 230a); DLT *yırla-* "şarkı söylemek" (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014: 973); Hrzm. İML -; sadece yırlayıcı "hanende, şarkıcı, şarkı söyleyen" (Battal, 1934: 91a); Çağ. AL *yırla-* "ırlamak" (Kaçalın, 2011: 1043); Kıp. İM *yırla-* "şarkı söylemek" (Toparlı, 1992: 621); OTWF *yırla-* "şarkı söylemek" (Erdal, 1991: 452).

yoluḥ- "geçerken uğramak, ziyaret etmek, hâl hatır sormak"; ET -; DLT -; Hrzm. KE *yoluḥ-* "rastlamak, karşısına çıkmak" (Ata, 1997: 745a); Çağ. LD *yoluḥ-* "rastlamak" (Karaağaç, 1997: 715b); Kıp. CC *yoluḥ-* "yolda karşılaşmak, rastlaşmak" (Argunşah, Güner, 2015: 895), İM *yoluḥ* 2 "buluşmak, kavuşmak" (Toparlı, 1992: 623). Kelimenin anlamı değişmiş, /k/ ünsüzü/h/ye değişmiştir .

yu- {Tel. } "yıkamak"; ET *yū-* "yıkamak" (ED, 1972: 870a); DLT *yū-* "yıkamak" (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014: 984); Hrzm. KE *yu-* ~ *yuv-* "yıkamak" (Ata, 1997: 747b, 749b); Çağ. ŞHD *yu-* "yıkamak" (Karasoy, 1998: 684b); Kıp. TZ *yu-* "yıkamak" (Atalay, 1945: 288b); Tietze *yu-* \ *yü-* "yıkamak" (2019, 9.c, 432).

Sonuç

Irak Türkmenlerinin, resmî ve eğitim dili Arapça olan bir ülkede yaşamalarına ve maruz kaldıkları her türlü baskıya rağmen, dillerini, gelenek ve göreneklerini koruyabilmişlerdir. Bugün onların dilinde eskicil öğelerin yaşaması ilgi çekici ve sevindiricidir. Eski ve Orta Türkçedeki bazı sözcüklerin *âcığlan-* "kızmak, üzülmek", *apar-* "götürmek, alıp götürmek", *balala-* "insan dışındaki canlı varlıklar için yavru doğurmak", *kop-* "kırılmak; çabuk koşmak, kaçmak", *oğurla-* "çalmak, hırsızlık etmek", *sın-* "kırılmak", *tap-* "bulmak", *tütüz-* "iyice yanmamış ateşten aralıklı olarak gaz karışımı duman çıkmak", *ut-* "yenmek, kazanmak; yutmak", *utuz-* "oyunda veya kumarda kaybetmek", *yırla-* "şarkı söylemek", *yu-* "yıkamak" gibi bazı sözcüklerin Irak Türkmen Türkçesinde olduğu gibi ses ve anlam değişimine uğramadan bugün de kullanıldığını görüyoruz. Bazı sözcüklerin ise ses değişimine uğrayarak *ağırsın->ağırsan-* "üşenmek", *töz>döz-* "tahammül etmek, dayanmak"; *hödür->ögür-* "yüksek sesle ağlamak", *ibin- >yibin-* "ıslanmak", *sayna->sayra-* "ötmek", *sınıh- >sınık-* "güçsüz duruma düşmek, solmak" Eski Türkçeden beri aynı anlamda kullanılmakta olduklarını görüyoruz.. Bu çalışmada tespit ettiğimiz eskicil sözcüklerde sadece bir kelime anlam değişimine uğrayarak Orta Türkçe eserlerinde "ümit kesmek" anlamında olan *tünül-* kelimesi Irak Türkmen Türkçesinde anlam değiştirerek "zıplamak, atlamak, sıçramak" anlamında kullanılmaktadır.

KISALTMALAR

AL	: Abuşka Lugati→ Kaçalın 2011
AT	: Ana Türkçe
Bay.	: Bayat Köyleri
Beş.	: Beşir Köyü
BM	:Bulğat al-Muştāq fī Luğat at-Turk wa-l-Qıfẓāq, l-ére partie, Le nom→Zajaczkowski, 1958
bk.	: Bakınız
CC	: Codex Cumanicux→ Argunşah, Güner 2015

- Çağ.** : Çağatay Türkçesi
Çev. : Çeviren
DLT : Dîvânu Lugâtî't-Türk
DM : Ed-Dürretü'l-Müdiyye Fi'l-Lugati't-Türkiyye→ Toparlı 2003
ED : An Etymological Dictionary Of Pre-Thirteenth-Century Turkish →Caluson 1972
Emr. : Salahattin İline Bağlı Emirli İlçesi
ESTY : Etimologiçeskiy Slovař Tyurkskih Yazıkov → Sevortyan
Evg. : Telafer ilçesine bağlı Evgenni köyü
ET : Eski Türkçe (Köktürkçe, Uygurca)
GT : Gülistan Tercümesi (Gülistan bi't-türkî) → Karamanlıoğlu, 1978
HBD : Hüseyin Baykara Divanı → Yıldırım, 2010
Hrzm. : Harezmi Türkçesi
HŞ : Hüsrev ü Şîrîn → Hacıeminoğlu 2000
İM : İrşâdü'l-Mülûk ve's-Salâţîn→ Toparlı, 1992
İML : İbnü-Mühennâ Lûgti → Battal 1934
KB : Kutadgu Bilig
KE : Kışaşü'l-Enbiyâ (Peygamberler Kıssaları) → Ata, 1997
Kİ : Abû-Hayyân, Kitâb al-İdrâk li Lisân al- Atrâk → Caferoğlu 1931
Kıp. : Kıpçak Türkçesi
Kırg. : Kırgızca
Krş. : Karşılaştırmalı
KTAM : Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türkî ve Acemî ve Mugâlî→ Toparlı 2000
Kaz. : Kazakça

- LD** : Lutfi Dîvanı→ Karaağaç 1997
- ME** : Mukaddimetü'l-Edeb (HvârizmTürkçesi ileTercümeli
Şuşter Nüshası)→ Yüce 2014
- MM** : İslâm, Mu'înü'l-Murîd → Toparlı, 2014
- MN** : Mi'rac-nâme → Sertkaya 1968
- MK** : Mahbûbü'l-Kulûb→ Ölmez, 1993
- NF** : Nehcü'l-Ferâdis, Uştmahların açuq yolu (Cennetlerin
Açıkyolu) → Ata, 1998
- OTWF** : Old Turkic Word Formation. Erdal 1991
- SD** : Mevlânâ Sakkākî Divanı→ Eraslan 1999
- ŞHD** : Şibân Han Dîvânı→Karasoy 1998
- SSL** : Şeyh Süleyman Lugati→ Şeyh Süleyman Efendî-yi
Buhârî→1298
- ŞT** :Şecere-i Terākime (Türkmenlerin Soykütüğü) → Ölmez 1996
- Tel.** : Musula Bağlı Telafer İlçesi
- TDA** : Türk Dilleri Araştırmaları Dergisi
- TZ** : Et-Tühfetü'z-Zekiyye fil-Lûgat-it-Türkiyye→ Atalay, 1945
- Y.Uyg.** : Yeni Uygurca
- yay.** : Yayınlayanlar

KAYNAKLAR

- ARGUNŞAH, M., GÜNER, G. 2015. **Codex Cumanicus**, İstanbul: Kesit Yayınları.
- ATA, A. (Haz.). 1997. **Nâşirü'd-dîn Bin Burhânü'd-dîn Rabgûzî, Kışâşü'l-Enbiyâ (Peygamberler Kıssaları)**, II, Dizin, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- , 1998. **Nehcü'l-Ferâdis, Uştmahların Açuq Yolu (Cennetlerin açık yolu)**, Dizin-Sözlük: Türk Dil Kurumu Yayınları.

- ATALAY, B. (Haz.). 1945. **Ettuhfet-üz-Zekiyye fil-Lugat-it-Türkiyye**, İstanbul: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- BATTAL, A. (Haz.). 1934. **İbn-i Mühennâ Lûgati**, (İstanbul nüshasının Türkçe bölümünün endksidir), 3.bs. Ankara: Türk Dil Kurumu yayınları.
- CAFEROĞLU, A. (Haz.). 1931. **Abû Hayyân, Kitâb al- İdrâk li-lisân al-Atrâk**, İstanbul: Evkaf Matbaası.
- , 2011. **Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü**, 2. bs. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- CLAUSON, S. G. 1972. **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish**, Oxford.
- ERDAL, M. 1991. **Old Turkic Word Formation**. A Functionel Approach to the Lexicon I-II. Wiesbaden: Otto Harrasowitz Verlag.
- ERASLAN, K. (Haz.). 1999. **Mevlâna Sekkâkî Divanı**, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- TERES, E. 2009. **Çağataycanın Söz Yapımı**, Doktora Tezi, İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- , 1992. **TürkDünyası Üzerine İncelemeler**, Ankara: Akçağ Yayınları.
- HACİEMİNOĞLU, N. (Haz.). 2000. **Kutb'un Hüsrev ü Şirin'i ve Dil Hususiyetleri**, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- HÜRMÜZLÜ, E. 2003. **Türkmenler ve Kerkük**, İstanbul: Kerkük Vakfı Yayınları.
- KARAAĞAÇ, G.(Haz.). 1997. **Lutfî Divânı, Giriş-Metin-Dizin-Tıpkıbasım**, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- KARAMANLIOĞLU, A. F. (Haz.). 1978. **Seyfi Sarâyî, Gülistan Tercümesi (Kitâb Gülistan bi't-türkî)**, İstanbul: Millet Eğitim Basımevi.

- KARASOY, Y. (Haz.). 1998. **Şibân Han Dîvânı (İnceleme-Metin-Dizin)**, Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- KAÇALİN, S. M. (Haz.). 2011. **Luġātu'n-Nevā'iyye ve'l İstîşhādātu'l-Çaġatā'iyye (Giriş-Metin-Dizinler-Tıpkı Baskı)**, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- KAÇALİN, Mustafa S. (çev.) ve Mehmet ÖLMEZ (haz.) 2019. **Dîvânu Luġâtî't-Türk. Mahmûd el-Kâşgarî**. [Kabalcı Yay. 147. Şark Klasikleri Dizisi 17.] İstanbul: Kabalcı Yayıncılık
- NECİP, E. N. 2008. **Yeni Uygur Türkçesi Sözlüğü**, (Çev.İklil Kurban), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- OBA, E. 2020. **Kazakça'nın Tarihî Türk Lehçelerine Göre Söz Varlığı**, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- ÖLMEZ, M. 2003. “Çağataycadaki Eskicil Öğeler Üzerine”, *Dil ve Edebiyat Araştırmaları Sempozyumu*. Mustafa Canpolat Armağanı, yay. Aysu Ata, Mehmet Ölmez, Ankara:135-142.
-, 2009. “Türkiye’deki Ağız Çalışmaları ve Dizin Bölümleri”, TDA,19, 2009: 223-304.
- ÖLMEZ, Z. K. (Haz.). 1993. **Mahbûbü'l-Kulûb (Metin-Gramer-Dizin)**, Doktora Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ÖLMEZ, Z. K. (Haz.). 1996. **Ebulgazi Bahadır Han Şecere-i Terākime (Türkmenlerin Soykütüğü)**, Ankara: Simurg Kitapçılık ve Yayıncılık Limitid Şirketi.
- SEVORTYAN, E.V. 1974. **Etimologičeskiy Slovař Tyurkskih Yazıkov, (Obşetyuretskiye i metyurkskiye osnovı na glasniye)** I, Moskova; II (b) 1978.

- SERTKAYA, O. F. (Haz.). 1968. **Mi'râc-nâme (Metin-İndeks)**, İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Mezuniyet Tezi, İstanbul.
- SHNİTNİKOV, Boris N. 1966. **Kazakh-English Dictionary**, London .The Hague . Paris.
- Şeyh Süleyman Efendî-yî Buhârî, 1298. **Lugat-i Çağatay ve Türkî-yi Osmanî**, İstanbul.
- TİETZE, A. 2019. **Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati** 7 (S-Ş), 9 (Y-Z), Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi
- TEKİN, T. 1994. "Türk Dillerinde Önsese y- Türemesi", TDA, 4: 51-66.
- TOPARLI, R. (Haz.). 1992. **İrşâdü'l-Mülûk ve's-Selâtin**, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- , ÇÖGENLİ, M. S., YANIK, N. H. (Haz.). 2000. **Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türkî ve Acemî ve Mugâlî**, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- , (Haz.) 2003. **Ed-Dürretü'l-Mudiyye Fi'l-Lügati't-Türkiyye**, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- , ARGUNŞAH, M. (Haz.). 2014. **İslâm, Mu'înü'l-Mürîd, İnceleme-Metin-Çeviri-Dizin-Tıpkıbasım**, 2. bs. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- YILDIRIM, T. (Haz.). 2010. **Hüseyin Baykara Divânı, İnceleme-Metin-Dizin-Tıpkıbasım**, İstanbul:HAT Yayınevi.
- YUDAHİN, K. K. 1998. **Kırgız Sözlüğü**, (Çev. Abdullah Taymas), Ankara: TDK Yayınları
- YÜCE, N. (Haz.). 2014). **Mukaddimetü'l-Edeb, Giriş, Dil Özellikleri, Metin, İndeks**, 3. bs. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

ZAJĄCZKOWSKI, A. 1958. **Vocabulaire Arabe-Kiptchak de l'époque de l'Etat Mamelouk, Bulġat al-Muštāq fī luġat at-Turk wa-l-Qıfẓāq**, 1-ère partie, Le nom, Warszawa.